

Ситдикова І.В., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

НОВІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У роботі знайшла розвиток ідея комплексного підходу до вивчення письмової комунікації з урахуванням її ролі в сучасному суспільстві. Подано огляд історії розвитку письмової комунікації, актуальних проблем її дослідження та різних точок зору на природу її співвідношення з усною комунікацією.

Ключові слова: *письмо, письмова комунікація.*

Актуальні реалії потребують адекватної наукової рефлексії. Класичні теоретичні парадигми певною мірою застаріли, оскільки об'єктом дослідження була комунікація минулого століття. Сьогодні маємо іншу медіасферу, в якій помітно зростає роль письмової комунікації і, відповідно, виникає потреба в нових наукових підходах до її вивчення.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні комплексного підходу до дослідження письмової комунікації з урахуванням її ролі та специфіки функціонування у ХХ – ХХІ століттях.

Комунікативний характер сучасної соціальної реальності актуалізує тему комунікації в якості однієї з головних у лінгвістиці другої половини ХХ століття. Інтерес до проблем комунікації викликаний, насамперед, зміною місця й ролі комунікації й комунікативних технологій у різних сферах суспільного життя, а також інтенсивним розвитком самих засобів комунікації. Особливо пильну увагу проблема комунікації привертає в наші дні у зв'язку суперечливими тенденціями розвитку комунікативних процесів у сучасній культурі. З одного боку, у небачених масштабах зростає роль засобів масової комунікації, їх різноманітність і обсяг трансльованої ними інформації, а з іншого, – спостерігається помітне збіднення емоційно-особистісного змісту людських контактів, посилення їх стандартизації й формалізації. Парадоксальна комбінація масовості комунікативних зв'язків і дефіциту усного людського спілкування – характерне протиріччя культури інформаційного суспільства, робить актуальним

дослідження особливостей сучасної письмової комунікації, за допомогою якої сьогодні здебільшого й відбувається спілкування. Широкий спектр комунікативних практик, що включає бізнес-комунікації (PR, реклама, маркетинг) і організаційні комунікації (керування, комунікативний менеджмент), суспільно-політичні, міжкультурні й міжособистісні комунікації, актуалізує вироблення загальних вихідних уявлень про природу комунікації, поза якими подолання існуючого нині плюралізму "комунікативних теорій" і створення єдиної теоретичної моделі комунікації, здатної скласти ядро нової дослідницької парадигми, виявляється неможливим.

Загальновідомим є те, що за допомогою комунікації здійснюється обмін думками між людьми, а сама комунікація є процесом передачі й свідомого сприйняття знаків, що мають інформаційне значення. Вони бувають чотирьох основних видів: словесні, кінетичні, музикальні та графічні, можуть використовуватися чи окремо, чи разом.

Спеціальне вивчення комунікації почалося наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. Інтенсивний розвиток самих засобів комунікації, широке впровадження в різні сфери життя комунікативних технологій зумовило розробку комунікативної проблематики одночасно в багатьох академічних дисциплінах, що привело, насамперед у США, в 70-і рр. до становлення комунікативістики як міждисциплінарної галузі знання. Аналіз розвитку американської традиції комунікативістики засвідчує, що в цей час міждисциплінарність є не тільки її методологічним здобутком, але й істотним недоліком, що стримує комунікативні дослідження. Незважаючи на розмаїття теорій комунікації, існуючих у навчальних курсах і підручниках та численні теоретичні роботи в цій галузі, на жаль, можна спостерігати, що консенсус щодо теорії комунікації як галузі знання і досі відсутній. Усвідомлюючи величезний потенціал теорії комунікації, сьогодні можна констатувати, що формування єдиного міждисциплінарного проекту з комунікативістики не є завершеним.

У радянській філософії феномен комунікації аналізувався в рамках марксистської традиції з кінця 70-х рр. XX ст. з акцентом на вивчення її соціальної й психологічної природи. Це привело до створення соціально філософської і соціально-психологічної теорій спілкування (Б.Д. Паригін, В.М. Соковнин, Л.П. Буєва, М.С. Каган і ін.). У цей же час проблеми комунікації почали розроблятися в

рамках наукознавства (Старостин Б.А. і ін.). У 80-і рр. у зв'язку з інтенсивним розвитком засобів масової інформації складається, насамперед, у рамках соціології, теорія масової комунікації, що ставить завдання розкрити структуру, закономірності й ефективність діяльності систем масової комунікації (Фірсов Б.М., Грушин Б.А. і ін.).

Початок 90-х рр. відкриває новий етап у дослідженні комунікації, пов'язаний з відмовою від історико-матеріалістичної (марксистскої) дослідницької традиції й активним використанням результатів закордонних досліджень. У системі вищої освіти з'являється цілий ряд комунікативних дисциплін таких, як "Міжкультурна комунікація", "Психологія спілкування", "Соціологія комунікації"; створюються програми й підручники, що в цілому актуалізує комунікативну проблематику [3].

Сучасний інтерес до засобів масової комунікації пояснюється тим, що вона відіграє надзвичайно велику роль у житті мільйонів людей. Американський фахівець з проблем телебачення Н. Джонсон писав: "Ми вийшли з часу, в якому політична і економічна влада вимірювалася земельними володіннями, чи капіталом, чи працею, а перейшли у час, який значною мірою визначається доступом до інформації мас. Та людина чи орган, які мають доступ до максимального обсягу потрібної інформації і використовують її в найбільш зручній формі у максимально короткий час, мають сьогодні найбільшу політичну, військову чи економічну владу" [2].

Якщо підвести підсумки численних визначень, то здається справедливим розуміння під масовою комунікацією процесу поширення соціальної інформації (тобто інформації позагенетичної, семантичної, яка фіксується в знаках) за допомогою технічних засобів (інтернет, преса, радіо, телебачення, відео, кіно тощо) на велику і розташовану в різних місцях аудиторію.

Відповідно сучасна теорія комунікації розбудовується, у першу чергу, навколо проблематики мас-медіа, а також нових комунікативних реалій маркетингу й менеджменту, що визначає її в якості одного з напрямків соціології – соціології комунікацій. І хоча автори як закордонні, так і вітчизняні прагнуть уникати зведення дослідження комунікації тільки до аналізу соціальної комунікації, на сьогоднішній день таке розуміння є поширеним.

Залучення соціологією для вивчення соціальних комунікацій кібернетики, інформатики, лінгвістики, семіотики, що мають справу лише зі знаковою репрезентацією інформації представляється хоча й продуктивним, але недостатнім для розуміння природи комунікації. Сьогодні можна говорити про те, що "не вистачає узагальнювальних досліджень теоретичних основ комунікації, які б розкривали фундаментальні особливості мовленнєвої взаємодії з урахуванням сучасних уявлень про людину, комунікативне середовище, канали, різновиди та принципи комунікації" [7, с. 27–28].

Таким чином, аналіз ступеня розробленості проблеми комунікації дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на значний інтерес до вивчення феномена комунікації, дотепер відсутня не тільки єдина теорія комунікації, але й консенсус щодо визначення самої природи комунікації й методологічних принципів її дослідження.

Коротко розглянемо історію розвитку комунікації. Револьюційний крок у галузі обміну інформацією був зроблений тоді, коли людство винайшло писемність і систему рахування. Таким чином люди здобули універсальний спосіб для накопичення і обміну інформацією про будь-які явища і процеси. Водночас удосконалювались і способи передачі інформації – вістових гінців змінило телебачення, радіомовлення, космічні супутники тощо.

Найважливішим акустичним засобом спілкування у людському суспільстві є мова. Письмова мова упродовж багатьох століть виступала в ролі універсального способу передачі інформації. Писемність виникає у поєднанні протилежностей: оптичної (графіка і колір) і акустичної (звукова мова) інформації. Протягом кількох тисячоліть писемність була єдиним засобом передачі і зберігання інформації, засобом, який дозволяв долати просторово-часовий інтервал, який розділяє комунікантів. Після винаходу телефонного зв'язку, фонографа і радіозв'язку, а потім кіно і телебачення ця унікальність письмової мови була втрачена [6].

Загальновідомо, що із середини ХХ століття вивчення проблематики письма як самостійного мовного феномену проводиться у межах графічної лінгвістики, яку розділено на спеціальні дисципліни – графіку, орфографіку та графеміку. Перед ученими постала низка питань, що потребували ґрунтовного вивчення: "Як письмова форма мови корелює з усною?", "У чому полягають переваги усної форми

над письмовою і навпаки?", "Якими є особливості функціонування одиниць письмової форми мови, що не мають звукового еквівалента?". Питання про співвідношення усного та письмового варіантів мови не отримали однозначного тлумачення через відмінні підходи до розуміння мови як об'єктивної реальності та як об'єкта наукового дослідження. Усний та письмовий варіанти мови є семіотичними системами схожого призначення та однакового рівня складності. Помилкове сприйняття письмового варіанту мови породжене уявленням про те, що основним його завданням є фіксація усного варіанту мови. Письмо дійсно служить для запису звукової мови, але можливим є і використання усного варіанту для передачі письмового, наприклад, при читанні вірша уголос. Письмо визначається як система взаємної комунікації людей за допомогою умовно використаних зорових знаків. Воно ніколи не може розглядатись як точний еквівалент усної форми мови. Лише на останній стадії засвоєння письма людина починає використовувати його для комунікації. Будь-яке розвинуте фонетичне письмо включає форми, які, будучи прочитаними вголос, стають двозначними і можуть розумітись неправильно. Існування так званих візуальних морфем (форм, які передають значення лише на письмі) свідчить про те, що слід розрізняти письмову та усну мову як дві особливі системи, сукупність яких формує загальне поняття "мова".

Нині важко погодитись із твердженням, що письмова мова є другорядною по відношенню до усної, хоча з точки зору походження письмова мова дійсно виникла пізніше. Звукові образи у свідомості не завжди є необхідними для спілкування та формування понять, а написання, в свою чергу, цілком здатні слугувати знаряддям комунікації і без відповідного зв'язку зі звучанням. Сьогодні нові явища письмової мови усе частіше виникають незалежно від усної форми (наприклад, мова SMS-повідомлень), тут йдеться не лише про взаємозв'язок двох форм мови, а й про їх рівність, бо в окремих випадках проявляються особливості притаманні лише письмовій мові. Графічні знаки здатні позначати ті чи інші об'єкти дійсності та реалізувати поняття про них так само безпосередньо, як і звукові знаки. Письмова мова багато в чому відрізняється від звукової, зокрема своїми засобами та законами організації останніх. Ось чому письмовий варіант мови не є системою опосередкованих знаків, що співвідноситься з дійсністю лише через одиниці усного варіанту мови, в системі письма існують знаки, що не

мають і не потребують звукового еквівалента, але при цьому передають певний смисл.

Сьогодні дослідження письмового мовлення усе частіше пов'язуються із семіотикою. Як відомо, об'єктом семіотики є не лише слова, а й інші знаки. Г.Г. Почепцов підкреслює, що " <...> семіотика виростає із аналізу мови як знакової системи <...> [5, с. 107]". Такі знаки письма, як літерні та нелітерні графеми, є штучними знаками, тобто знаками знаків, тому письмо можна вважати штучною системою графічних знаків. Знаковість мови та письма вказує на той факт, що письмове і усне мовлення можна розглядати як коди: усне мовлення – мовний код, письмове – код писемності. Разом з тим письмо супроводжують знаки, які не є мовними, і формують систему параграфем, які є додатковим каналом інформації. Такі знаки здатні графічно передавати інтонацію та віддзеркалювати лексико-семантичні відношення, що виникають між частинами висловлювання. Параграфемні одиниці є засобами розмежування й актуалізації зміту, засобами виділення, спрямованими на привернення уваги читача. Графічні знаки можуть мати пряму (літери) або непряму (знаки пунктуації) відповідність зі звуковими референтами (вимовою написаного, інтонацією тощо), що говорить про своєрідний семантичний або смисловий аспект їх функціонування. Використання графічних знаків як мовних знаків вказує на їх смислову визначеність.

Завдяки поширенню, розвитку і постійному вдосконаленню мультимедійних засобів спілкування сучасний соціум відрізняється наявністю специфічних можливостей створення і трансляції повідомлень.

У нових версіях Веб (2.0, 3.0) відбулась кардинальна зміна комунікаційної парадигми: сьогодні користувач самостійно звертається в Мережу за інформацією – і стає активним і практично основним творцем комунікації і контенту. Відповідно змінюються умови, напрям, завдання комунікації. Враховуючи те, що сьогодні письмова комунікація стає основним засобом спілкування в багатьох сферах, а також розширення або зміну комунікативних завдань та наявність в сучасному суспільстві специфічних можливостей для створення і трансляції повідомлень, треба приділити особливу увагу їх формальному аналізу. Існують численні зарубіжні та вітчизняні дослідження окремих аспектів письмової комунікації, зокрема на матеріалі реклами, Інтернет дискурсу, політичного дискурсу, тощо. У вітчизняній лінгвістиці під керівництвом професора Г.Г. Крючкова здійснено низку досліджень присвячених

вивченню співвідношення фонетичної будови мови з графічною або орфографічною системами французької мови, детально досліджено характер функціонування нелітерних знаків, фонографічні особливості термінологічної лексики, проблеми фонографічної асиміляції запозичень, експресивний потенціал французьких графем, тощо. Але попри наявність численних розвідок можна констатувати відсутність комплексного підходу до дослідження письмової комунікації у сучасній лінгвістиці.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні стильових характеристик письмового мовлення з урахуванням інтегративних процесів, що надасть можливості здійснити комплексне дослідження та скласти чітке уявлення про феномен сучасної письмової комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бацевич Ф.С.* Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ "Академія", 2009. – 376 с.
2. *Джонсон Н.* Как реагировать на телевизор // США: экономика, идеология, политика. – 1971. – № 1. – С. 100.
3. *Манакін В.М.* Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В.М. Манакін. – К.: ВЦ "Академія", 2012. – 288 с.
4. *Почепцов Г.Г.* Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов – М.: "Рефл-бук", К.: "Ваклер" – 2006. – 656 с.
5. *Почепцов Г.Г.* Синтагматика английского слова / Георгий Георгиевич Почепцов. – К.: Вища школа, 1976. – 112 с.
6. *Шералиева Р.* Информация и коммуникация // Философско-психологические проблемы коммуникации: Сб. ст. / Отв. ред. А. А. Брудный. – Фрунзе: Илим, 1971. – С. 21–25.
7. *Яшенкова О.В.* Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К.: ВЦ "Академія", 2010. – 312 с.

Стаття подана до редакції 19.04.13

Ситдикова І.В., к.філол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Новые парадигмы исследований письменной коммуникации в работе развивается идея комплексного подхода у изучению письменной коммуникации с учетом ее роли в современном обществе. Представлен обзор истории развития письменной коммуникации, актуальных проблем ее исследования и различных точек зрения на природу ее соотношения с устной коммуникацией.

Ключевые слова: *письмо, письменная комунікація.*

Sytdykova I.V., PhD, Associate Professor.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv
**THE NEW RESEARCH PARADIGM OF WRITTEN
COMMUNICATION**

The article points out the idea of complex approach to studying the writing communication. The review of the history of written communication, topical issues of research and different points of view on the nature of its correlation with oral communication is given.

Key words: *written language, writing communication*

УДК 811.111.37

Скибицька Н.В., к. філол.н., асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕЙКТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРЕФІКСОЇДНИХ ОСНОВ З ТЕМПОРАЛЬНИМИ ЗНАЧЕННЯМИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто роль прикметників та іменників у вираженні часових значень у сучасній англійській мові. Основним засобом творення їх є префіксоїдні основи та префікси, що упорядковують часову вісь у плані минулого (дуже давнього, давнього, попереднього, колишнього) – теперішнього позачасового та наступного, нового. Окреслено роль інтернаціональних основ-виразників категорії темпоральності в сучасній англійській мові.

Ключові слова: *часовий дейксис, категорія темпоральності, префіксація, осново- і словоскладання, інтернаціоналізми.*

Функціональний аналіз багатьох категорій, розпочатий у лінгвістиці в сімдесяті роки, дав цікаві наукові факти, що сприяли упорядкуванню уявлень модальності, персональності, темпоральності, локативності тощо в мовах [Бондарко 1997]. Він розширив також сферу компаративних дослідження цих категорій. Для прикладу згадаймо докладний опис категорії аспектуальності О.В. Петрухіною [Петрухина 2009], зіставне вивчення родів дієслівної дії у східнослов'янських та новогрецькій мовах [Клименко 2013].

Актуальним залишається дослідження взаємозв'язку семантичних варіантів цих категорій як в одній окремій, так і в кількох мовах. На особливу увагу заслуговують способи